

Головне управління освіти і науки
Львівської обласної
державної адміністрації
Львівський обласний дитячий
еколого-натуралістичний центр

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖКА

(методичні рекомендації
на допомогу педагогам дошкільних,
загальноосвітніх та позашкільних
навчальних закладів)

ВІСНИК
ПОЗАШКІЛЛЯ
ВИПУСК
№ 6

Львів - 2009

ЗМІСТ

ВСТУП	4
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ	5
КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ НА ЕКОЛОГІЧНІЙ СТЕЖЦІ	8
ОРІЄНТОВНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОЕКТІВ	14
ЗАПОВІДІ ЕКОЛОГА	18
ПРИКЛАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПРИРОДООХОРОННОЇ РОБОТИ НА ЕКОЛОГІЧНИХ СТЕЖКАХ ЛЬВІВЩИНИ	19
ЛІТЕРАТУРА	39

ВСТУП

*«Те, що я чую, я забуваю;
Те, що я бачу, я пам'ятаю;
Те, що я роблю, я розумію»
(Конфуцій, Китай, 2000 років тому)*

Природа — наш друг. Вона потребує уваги, пошани, щирого ставлення до себе. Однак, стан довкілля і зміни, що відбуваються в природному середовищі сьогодні, набувають значних загрозливих масштабів. В умовах екологічної кризи особливо актуальним є формування екологічної свідомості та екологічної культури у дітей та учнівської молоді.

Однією з форм екологічної освіти і виховання є організація мережі екологічних стежин, які є своєрідними лабораторіями просто неба. Така форма природоохоронної освіти надзвичайно ефективна. По-перше, вона проходить не в процесі обов'язкового заходу, приуроченого до конкретної дати, місця чи часу, а при безпосередньому спілкуванні з природою. По-друге, завдяки емоційному сприйняттю дитиною навколишнього середовища і впливові на всі органи чуття, цілеспрямовано формується позитивна емоційна сфера передусім у тих дітей, котрі до цього мало спілкувалися з природою.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТЕЖКИ

Навчально-виховна екологічна стежка — це завчасно визначений маршрут на певній природній місцевості, на якому розташовані унікальні і типові для даної території об'єкти: рослинні угруповання (ліс, гай, луки, чагарники), водойми, водні джерела, пам'ятки природи, характерні форми рельєфу тощо.

Головна мета: формування в учнів наукового світогляду, виховання екологічно-грамотної поведінки людини в навколишньому природному середовищі, поширення знань про природу та людину, як невід'ємну частку довкілля.

Завдання екологічної стежки:

- ознайомлення відвідувачів із об'єктами живої і неживої природи, проведення на відповідних зупинках теоретичних і практичних занять, конкретної природоохоронної роботи;
- пропагування природоохоронних заходів, інформування про наявні на даному маршруті види рослин, пам'ятки природи, культури;
- привернення уваги учасників до об'єктів антропогенного ландшафту: транспортних артерій, архітектурних споруд, сільськогосподарських угідь, рекреаційних зон.

Основні функції:

- навчальна — формування в учнів навичок перенесення екологічних знань у реальне життя;
- розвивальна — формування екологічної свідомості, культури, формування екологічного мислення як складової загальної культури;
- виховна — залучення учнів до спілкування з природою.

ТИПИ ЕКОЛОГІЧНИХ СТЕЖОК

Спеціалізовані: наукові, навчальні, рекреаційні, лікувально-оздоровчі, освітньо-ресурсні.

Наукові — виділяються за типовими і унікальними об'єктами досліджень з метою відпрацювання методичних питань для науковців (ботаніків, зоологів, географів, археологів, істориків тощо).

Навчальні — створюються для проведення навчальних занять з дітьми, учнівською та студентською молоддю в дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та вищих навчальних закладах. Вони включають такі елементи природи, які розглядаються за навчальними програмами, максимально розкривають взаємозв'язки природних компонентів в екосистемах, зокрема поєднання складових рослинного та тваринного світу між собою і з оточуючим середовищем. В цьому аспекті бажано також продемонструвати рослини, вирощені людиною, зміну їх властивостей в культурі.

Навчальні екостежки закладаються на території навчальних закладів чи поблизу від них (у ландшафтних парках, зелених зонах, на інших територіях), де ще збереглися природні комплекси. Призначені вони для формування екологічного світогляду та екологічної освіти учнівської та студентської молоді, виховання в них любові до рідної природи, розширення знань з природничих дисциплін.

Рекреаційні — закладаються на типових об'єктах природи, що мають високий рекреаційний потенціал.

Лікувально-оздоровчі — створюються на об'єктах природи, що мають особливе профілактичне і оздоровче значення, наприклад, поблизу санаторіїв. Цей тип стежок може використовуватися для ознайомлення людей з умовами зростання та біологічними особливостями лікарських рослин.

Освітньо-ресурсні — виділяються на типових об'єктах природи, мають високий еталонний природно-ресурсний потенціал, який використовується для підвищення рівня екологічної освіти природокористувачів.

Комплексні поєднують функції спеціалізованих екостежок. Наприклад, стежка може бути закладена на природоохоронній території та бути навчальною, тобто служити постійною базою для певного навчального закладу. Навчальною може стати також рекреаційна стежка, закладена в зеленій зоні міста або інших центрах масового відвідування. При цьому не варто закладати екологічні стежки для масового відвідування на природних територіях з особливим статусом охорони. Доцільно створювати екологічні стежки на території лісових масивів, парків, урочищ, де є цікаві природні об'єкти, місцезростання та поширення рідкісних та зникаючих видів рослинного і тваринного світу.

Туристичний екологічний маршрут.

ВИБІР МІСЦЯ

Маршрут обирається з рекреаційно-естетичного та інформаційного погляду (незвичайні для даної місцевості скелі, мальовничі озера, дерева-велетні, унікальні ландшафти тощо). Екологічна стежка, передаючи відвідувачам знання про природу, має допомагати їм бачити незвичайне у звичайному, спонукати вчитися у природи та захищати її.

Навчально-виховна екологічна стежка може створюватись на територіях дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів, де є насадження рідкісних рослин, дендрарії, сади, квітники та інші рукотворні або природні об'єкти.

Специфічні рукотворні об'єкти на стежці — це пам'ятки природи, історії та архітектури, що є свідками історичних подій або ровесниками видатних людей нашої Батьківщини.

Маршрут стежки може пролягати й через об'єкти антропогенного ландшафту, які завдають шкоди оточуючому середовищу (звалище сміття, мотобуксир, непередбачені стоянки автотранспорту тощо), як приклад нераціонального природокористування та негативного впливу на довкілля.

Обрана для екологічної стежки місцевість повинна відповідати таким вимогам:

- бути доступною для відвідувачів, знаходитися неподалік від транспорт-

них магістралей, стоянок для машин, наметових містечок чи пропагандистських екологічних центрів;

- не перетворюватися на бігову доріжку для фізкультурників, кінний маршрут або новий зручний шлях для місцевих жителів;

- не перетинати дуже вразливі природні об'єкти, що легко пошкоджуються і довго відновлюються;

- її природа має бути привабливою для відвідувачів, вражати різноманітністю видових форм та пристосованість до умов життя. Слід уникати ділянок з монотонними однотипними угрупованнями, віддаючи перевагу таким, де є чергування відкритого простору з лісовими стежками, рівного і пересічного рельєфу, куточків незайманої природи з ділянками, які піддавалися значному антропогенному впливу.

Визначаючи загальну довжину екологічної стежки, слід враховувати, що середня тривалість однієї екскурсії для старшокласників і дорослих повинна становити 2-2,5 години. Цьому буде відповідати обладнаний маршрут довжиною близько 2 км.

Проте в кожному конкретному випадку тривалість екскурсії буде залежати від складу групи. Так, найбільш тривала екскурсія (до 3-х годин) розраховується на педагогів, вихователів, студентів. Для дітей молодшого віку проводяться екскурсії на частині стежки тривалістю 40-50 хвилин. З дітьми середнього шкільного віку можна проходити весь маршрут, але для вивчення включати не всі екскурсійні об'єкти.

ОРГАНІЗАЦІЯ СТЕЖКИ

Для організації навчальної екологічної стежки створюється ініці-

ативна група, приймається офіційний документ, який дає юридичне право на її організацію. Його видає організація-землекористувач цієї території, на якій вирішено прокласти стежку. Так, якщо ця земля належить міській, селищній, сільській раді, то вона приймає відповідне рішення. Якщо маршрут буде проходити територією лісопарку, фермерських господарств, селянських спілок чи інших відомчих організацій, то їх дирекцію видається відповідний наказ.

У документі, крім дозволу на створення та використання стежки, обов'язково вказується, хто відповідальний за її обладнання і утримання в належному стані, режим роботи на маршруті, основні загальні правила для організаторів та відвідувачів. В результаті всієї організаційної роботи створюється єдиний документ - *паспорт* на навчально-виховну екологічну стежку (додаток № 1).

Крім паспорта необхідно виготовити карту-схему екологічної стежки з межами маршруту, азимутами, орієнтирами на місцевості і зазначеними зупинками та відстані між ними на всій протяжності стежки (додаток № 2).

На території загальноосвітнього, позашкільного або дошкільного навчального закладу, де протяжність стежки досягає від 300 до 900 метрів, достатньо розробити інструктивну карту-схему.

ОБЛАДНАННЯ СТЕЖКИ

Однією з важливих особливостей екологічної стежки є її інформативність. Кожен об'єкт або зупинка маршруту повинні бути обладнані щитом, на якому розміщується спеціальна інформація, умовні знаки та номер

